

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשָּׁבוּעַ בהר-בחוקותי תשפ"ה

עצמאות ושחרור ירושלים כתנאי לקבלת תורה הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תְבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁכַחְתָּם הָאָרֶץ שָׁכַח לָהּ" (ויקרא כה, א-ב).
בהכרזה זו נוצר הקשר העמוק בין מעמד מתן תורה בהר סיני, לארץ ישראל וקדושתה. קשר זה הודגש בשאלתם של חז"ל במדרש ההלכה:
"מה ענין שמיטה אצל הר סיני? (ספרא בהר פרשה א עד אות א וכן מובא ברש"י על אתר).

אנו נמצאים בימים אלה במלחמה על חינו בארץ ישראל, במדינת ישראל העצמאית, בהכנות לקראת ציון שחרור ירושלים, לקראת חג השבועות וקבלת התורה. נחدد את הדברים ונסה להבין על מה אנחנו נלחמים? למה העצמאות חשובה גם מבחינה רוחנית? ומה משמעות החיים היהודים המלאים בארצנו?

המפגש הלאומי היחיד בתולדות האנושות בין עם ישראל ובורא עולם, התרחש במעמד הר סיני. מפגש שלא היה כדוגמתו ולא יהיה, בתולדות האנושות (כזר). התורה שניתנה בהר סיני, לכאורה בשום מקום - במדבר, מחייבת אותנו בכל זמן ובכל מקום. המצב האידאלי הוא עבודת השם דווקא בארץ ישראל ודווקא במדינה יהודית ריבונית. כך נוצר החיבור שאין לנתקו, של כללותו ופרטיו, בין הר סיני וארץ הקודש. השמיטה והיובל מבטאים את קדושת הארץ, הבאה לידי ביטוי במצוות השמיטה. החול בארץ ישראל גם הוא קודש ועבודת האדמה בארץ היא עיסוק בקודש, כמאמרו המפורסם של ה"חתם סופר":

"מצוה משום יישוב ארץ ישראל להוציא פירוטה הקדושים ועל זה ציותה התורה ואספת דגך... וכאלו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה הכא נמי לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה".
לדבריו של גדול בישראל זה, עבודת החקלאות בארץ ישראל שקולה כנגד מצוות הנחת התפילין, שהם בוודאי קדושים. ממשך החת"ם סופר ומרחיב את חידושו:

"ואפשר אפילו שארי אומניות שיש בהם ישוב העולם הכל בכלל מצוה" (חדושים על מסכת סוכה דף לו ע"א).

דברים אלה חידוש עצום. כל פעולה שמשמעותה פיתוחה של ארץ ישראל מבחינה מדעית, מבחינה כלכלית תעשייתית וטכנולוגית, וגם מבחינת פיתוח סביבתי של רשת התחבורה ושימור הסביבה, למצווה יחשבו. (החת"ם ניחן ביכולת מדהימה של חזון שבאה לידי ביטוי בהרבה מכתביו). החת"ם בדבריו רמז לכך שסימן הגאולה המובהק המובא בספר יחזקאל: "וְאָתָם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבֹא" (יחזקאל לו, ח) שנדרש בידי חז"ל: "ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'" (סנהדרין דף צח ע"א), יבוא לידי ביטוי לא רק בפריחה חקלאית, אלא גם בפיתוח בכל התחומים במובנם הרחב, כפי שמתרחש בחסדי השם מול עינינו. **היינו כחולמים!**

למצוות היובל, הקשורה בטבורה למצוות השמיטה, גם פן נוסף.

הנחת היסוד של מצווה זו היא שהחיים הציבוריים הכלכליים במדינה היהודית, מתנהלים על פי חוקי התורה. רפורמה אגררית כמו מצוות היובל, תלויה בקיומה של מדינה יהודית עצמאית בארץ ישראל, ודווקא שם. עצמאות היא מרכיב חשוב מבחינה תורנית נוספת. חז"ל לימדונו:

"שלוש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה, ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק, הוי אומר: להעמיד להם מלך תחילה, ואין כסא אלא מלך... ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה, או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' - הוי אומר: להכרית זרעו של עמלק תחלה. וכן בודד הוא אומר: ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב, וכתוב ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארוזים וגו'" (סנהדרין דף כ ע"ב).

העמדת מלך היא מצווה ראשונה, משמעותה מדינה יהודית עצמאית. בלי מלך אי אפשר להקים צבא ולהילחם. רק אז אפשר להתקדם לבניין בית המקדש. כך היה גם בימי דוד. רק אחרי שדוד הכריז על הקמת מדינה יהודית עצמאית (שמו"ב פרק ו), אפשר היה לפתוח בהכנות לבניין בית המקדש (שם פרק ז).

יום ירושלים הוא חלק בלתי נפרד מסדרת ימי התקומה העוסקים בעצמאות מדינת היהודים ומשמעותה הרוחנית. הקב"ה גלגל את הדברים כך שכל המועדים הללו מצוינים בין פסח לשבועות: יום הזיכרון לשואה, יום הזיכרון לחללי צה"ל, יום העצמאות, ל"ג בעומר - המציין את פועלם של רבי עקיבא ורשב"י בהקמת צבא יהודי והניסיון לחדש את עצמאות ישראל, וכמובן יום ירושלים המציין את שחרורם של ירושלים ומרחבי ארץ ישראל.

הבה נתפלל לסיום המלחמה על עצמאותנו, בהשמדת הרשע החמאסי, בשחרור החטופים, בהחלמת הפצועים ובנחמת המשפחות השכולות. נתפלל להמשך חיזוקה של מדינתנו בשותפות כל חלקי החברה היהודית בישראל.

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטוב)

לְעִי לְוִי זְשׁמַת

הרב משה מרדכי ארנרין
א' בניסן תשפ"ה

לעי"נ הנופלים במערכה להגנת המולדת היי"ד

הרב ד"ר ג'רי האכבוים יי"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל אהרוני יי"ד בכסלו תשפ"ג	מר משה וסרצוג כ"ב בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן יי"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י" באייר תשע"א
מר שמואל וגב' אסתר שמש יי"ז בסיוון / כ"ב באב	הרב שלמה מרזל י" באייר תשע"א	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב אשר וגב' סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר זלגי וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	הרב אשור וגב' סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי נלב"ע כ"ב בסיוון תשפ"ג	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	הרב יוסף מרדכי ארנרין י"ג בחשוון תשע"ח

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 2 Bruriya St., Jerusalem

www.ERETZHEMDAH.ORG טל: 02-5371485 info@eretzhemdah.org

חמדת השבת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

צירוף האדם השלישי לזימון

בשבועות האחרונים עמדנו על שני הסברי הראשונים בהבנת מהותו של הזימון: הכנת המסובים לברכת המזון, והודאה על החיבור הנוצר בין יהודים שאוכלים יחדיו. דרך מבט זה נעיין במספר מעשים והלכות המופיעים בדברי תז"ל הקשורים לצירוף אנשים לזימון. במסכת ברכות (דף מז ע"א) מסופר שתלמידי רב ישבו בסעודה, ורב אחא הגיע. אמרו התלמידים: הנה הגיע אדם גדול, ראוי שהוא יזמן! אמר להם רב אחא: יותר נכון שהאנשים הנוכחים בסעודה יזמנו. הגמרא מסיימת בקביעה הלכתית: האדם הגדול מברך, גם אם הוא הגיע בסוף הסעודה. מהי ההתלבטות? מובן מדוע לתת עדיפות לאדם הגדול. מדוע להעדיף את האדם שיותר נכח בסעודה? לכאורה ניתן לבאר את הסברא בזה על פי שתי הסברות שהזכרנו בשבועות האחרונים:

- המזמן מכין את האחרים לברכה, ובמקור אף הוציא אותם ידי חובת המזון. ראוי שמי שהיה שותף בסעודה שיוציא את הנוכחים ידי חובת הברכה.
- מכיוון שהזימון נועד להביע הודאה על הפן החברתי של האכילה, ראוי שמי שנכחותו יותר משמעותית בסעודה יביע את ההודאה הזאת.

באותו עמוד בגמרא מופיע מעשה נוסף: רב ושמואל ישבו בסעודה, הגיע רב שימי בר חייה ומיהר מאוד לאכול. אמר לו רב: אני מבין שאתה ממחר בכדי לזמן איתנו. אך אנחנו סיימנו את סעודתנו, כך שזריזותך לא תועיל להצטרף לזימון שלנו. ענה שמואל כנגדו: אילו הוי מגישים לנו קינוח, היינו אוכלים בשמחה. משמע שדי בכך בכדי להחשיב את רב שימי כאוכל יחד עמם. הרמב"ם (הלכות ברכות פרק ה הלכה ט) מסכם ואומר שאם שני המסובים יכולים לאכול עמו, מצטרף עמם, ואם לא – לא יזמנו יחד. בשו"ע (סימן קצ"ד סעיף א) מוסיף שכמובן שאם המסובין כבר אמרו שיברכו, או שנטלו מים אחרונים, הם אינם יכולים לאכול עוד, וממילא אינו יכול להצטרף לזימון יחד איתם. הגדרה זו מעניינת: שמואל אינו מבקש שיגישו קינוח בכדי שיאכלו יחד, אלא אומר שהם היו אוכלים את הקינוח בשמחה, ודי בכך לצרף את רב שימי לזימון. המשמעות היא שעצם היכולת לאכול עוד משקפת את הביחד שנוצר בעזרת האכילה, ודי בכך בכדי להצדיק את הזימון המשותף.

מה המצטרף צריך לאכול כדי להצטרף

בהמשך המסכת (דף מח ע"א) אומר רבי יהודה בשם רב שאם תשעה אכלו דגן והאחד ירק – מצטרפים. ממשיכים ואומרים שלכאורה הוא הדין לשמונה ושבעה שאכלו דגן, אך יש מקום להתלבט על ששה, שכן יתכן ויש צורך ברוב ניכר שאכלו דגן. הרי"ף אומר שדין זה נכון ביחס לזימון בעשרה, אך לא לזימון בשלושה. שלושה שאכלו כאחד, עליהם לאכול דגן בכדי להצטרף לזימון, כדבריו פוסק הרמב"ם. תר"י מסביר את סברתם: אם שלושה יושבים יחד ואוכלים לחם, ניתן לזמן. כאשר יושבים עשרה, זהו מעמד שמאפשר השראת שכינה. מכיוון שדי בשלושה בשביל הזימון, תוספת האחרים יכולה להצדיק הזכרת שם שמיים על הזימון. אך אם אין שלושה שאכלו פת, לא ברור שהבסיס הראשוני לזימון קיים כלל. בהמשך לשיטת הרמב"ם בה עסקנו מספר פעמים, הדברים עוד יותר מסתברים: הרמב"ם סובר שהזימון הוא הכנה לברכת המזון, בלבד. אם אין שניים החייבים בברכת המזון השלמה מן התורה, אין תוקף לזימון. משיש שלושה החייבים בברכת המזון – ניתן לברך. ואם יש מניין, המביא את השכינה, הנוכח במקום, ורובו משותף לסעודה – ניתן גם לזמן בשם ה'. אך הכלבו מתלבט אם הרי"ף מבוסס על סברא זו, שכן לשון הרי"ף היא "אכלו דגן". מהו הדין אם השלישי אכל דייסה, העשויה אף היא מדגנים, אך היא איננה מחייבת ברכת המזון? הכלבו מתלבט בכך. לכאורה ניתן להציע שתי אפשרויות בדבריו:

- הכלבו מתלבט בין שתי הסברות שהצגנו, ומתלבט אם יש צורך ששלושתם יתחייבו בברכת המזון מן התורה.
- הכלבו מתלבט אם חובת ברכת 'על המחיה' נחשבת כחובת ברכת המזון מן התורה (אלא שיש קולא לברך רק מעין הברכה, אך במהות ברכה זו היא מעין שלושת ברכות המזון של תורה).

רבנו יונה חולק על שיטתם, ואומר שגם בשלושה וגם בעשרה די ברוב מסובין שאכלו דגן. מסופר (בתשבץ קטן סימן שז) שהמהר"ם מרוטנברג היה מחמיר: שניים אוכלים. מגיע אדם שלישי ושותה. לפי רבינו יונה, כעת הם חייבים לזמן. אך לפי הראשונים האחרים הם אינם חייבים לזמן. בכדי להחמיר, המהר"ם היה מבקש ממנו שיאכל דגן, בכדי שיוכלו לזמן לפי כל השיטות.

להלכה: בשולחן ערוך (אורח חיים סימן קצ"ד סעיף ג) פוסק כך:

במה דברים אמורים דסגי בכל מאכל, להצטרף לעשרה; אבל לגי' אינו מצטרף עד שיאכל כזית פת. וי"א דבכזית דגן מהני, אפילו אינו פת; וי"א דבירק ובכל מאכל, מהני;

הלכך שניים שאכלו, ובא שלישי, אם יכולים להזקיקו שיאכל כזית פת, מוטב; ואם אינו רוצה, לא יתנו לו לשתות ולא מאכל אחר; ואם אירע שנתנו לו לשתות או מאכל אחר, יזמנו עמו אף על פי שאינו רוצה לאכול פת. ולמעשה מקובל לפסוק כרבינו יונה והסוברים כמותו, ולצרף אדם שאכל או שתה כל דבר לשניים האוכלים פת לזימון.

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב <https://www.youtube.com/channel/UC...> ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:

שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	טל שאול בן יפה	החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה
אוראל בן דליה	רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הילל בן תמר שפרה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה דוד בן רחל
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	שלומית בת לאה	יאיר ידידיה בן מיכל בינה	משה בן רחל חווה ראנלה בת פיילא
שלמה בן שולמית	עובדיה בן אסתר מלכה	נעם בן שלומית	עודד בן חיה	משה בן אסתר חיה
ר' יצחק בן בריינדל גיטה	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	רבקה בת שרה בלה	מינדה לאה בת ליפשה	

הנצחון על ארמילוס הרשע חלק ב

תקציר החלק הקודם

בחלק הקודם התוודענו לסתירות שבספור כבוש אזור חברון ודרום יהודה בכניסת ישראל לארצם. בספר יהושע (י; יא; יד; טו) מסופר שנעשו בחיי יהושע, ואילו בספר שופטים מסופר שנעשו "אחרי מות יהושע". והתבאר שתרגום יונתן לספר שופטים והסוגיה במסכת תמורה (דף טז, א) מרמזים לפתרון הסתירה. ומרומז שם שספר שופטים ליקט לתוכו קטעים מתוך ספר נבואה שכתב עתניאל שתיאר את המאורעות לפי האיסיפקלריא (המשקפת) הרוחנית הנבואית שלו. והתבאר שעתניאל שנקרא גם בשם "יהודה" ובשם "יעבץ" פתח ב"יריחו עיר התמרים" ישיבה, שאלה התלקטו תלמידים שקבלו את השקפתו הרוחנית, ולאחר זמן עברה הישיבה לדרום יהודה, ותלמידים נוספים התלקטו אליה. אך השקפת הישיבה נשארה כפי שנוסדה לראשונה ב"יריחו עיר התמרים". ולפי השקפתה, מי שהצטרפו לישיבה שלהם נחשבים ללויים חדשים שהם צאצאים רוחניים של משה רבנו שזכותו טובה מרכב ופרשים, ולכן הם פטורים מגיוס לצבא של יהושע.

לשיטת עתניאל, עמל התורה הוא הנשק העיקרי ולאחר שיוכרע הקרב בשמים, יובסו הגויים גם בארץ, וממילא אין צורך להתגייס לצבאו של יהושע בן נון. לשיטת עתניאל, הוא ותלמידיו הם 'כל ישראל (האמיתיים)', ויהושע מקבל מד' נבואה במדרגה נמוכה שמתאימה לרשלנותו בעמל התורה, ולכן יש להגדירו כ'מת'. לשיטתם, הכיבושים הצבאיים של אזור חברון הצליחו עקב הצלחת עמל התורה של עתניאל ושלחם. כיבושים אלו נעשו אמנם בחייו הגשמיים של יהושע, אך לאחר מה שלפי ראייתם נראה כ'מותו הרוחני', ולכן הם מתוארים כאילו נעשו לאחר מותו.

והתבאר, שהספור שבתחילת ספר שופטים על הנצחון של 'יהודה' ושמעון אחיו על אֲדָנִי בָּזֶק שתחתיו כנועים שבעים מלכים, הוא חזון נבואי. אֲדָנִי בָּזֶק הוא דמות סמלית שמולכת על הגויים שהם שבעים עמים. יש קרב רוחני בין עם ישראל לבין שבעים בני נוח מי יזכה להיות האדם העליון שיהיה בבית של ד' שבשמים. ו'יהודה' (=עתניאל) ושמעון אחיו שלמדו תורה יחד בחברותא זכו להגיע למדרגת האדם העליון, וזכו לגרש מיירושלים של מעלה את אֲדָנִי בָּזֶק. ובאופן דומה מסופר שעתניאל זכה לכבוש את 'דביר' ששמה הקודם הוא 'קרית ספר', וכיבוש העיר 'דביר' הגשמית מסמל גם את כיבוש הבית של ד' (=דביר), ומרומז שם שבזכות העמל בספר התורה הם זכו לכבוש את 'דביר' שבשמים.

והתבאר, שהפרשיות של ספרו של עתניאל והפרשיות של ספר יהושע נכתבו באותה העת, ויהושע ועתניאל ראו את הפרשיות שכתב כל אחד מהם עוד לפני שיצאו לצבור בתור ספר נבואה מוגמר. מצב שמזכיר את הרמ"א והרש"ל בתקופתם. יהושע חלק על השקפת עתניאל, ולכן הוא כתב בספרו (יהושע טו, טז) כתוב **שמאשים** את 'בני יהודה' שהם לא יצליחו לגרש מירושלים את היבוסים, ובכך הוא רמז שתלמידי יהודה (=עתניאל) אינם מתבטלים בפני רצון ד' שרוצה שיכבשו את ארץ ישראל בפשטות במלחמה גשמית, ולכן 'בני יהודה' נמצאים עם היבוסים בירושלים של מעלה. וכמו כן כתב יהושע בספרו ששמה הקדום של 'דביר' הוא 'קרית סנה'. 'סנה' מסמל ענווה ופשטות שמיוחדים ליוסף הצדיק כמרומז בברכת משה "וְרָצוֹן שִׁכְנֵי סֵנָה תִּבְוֹאֶתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף". ויהושע מגלה שם שכיבוש 'דביר' (= הבית של ה') הצליח בזכות בני ישראל שנהגו בפשיטות והתגייסו לצבא ונלחמו וכבשו את העיר דביר הגשמית באופן גשמי, וכך נכבש גם 'דביר' (=בית ה') שבשמים.

והתבאר שבתחילת ספר שופטים מסופר גם על מלחמה של עתניאל כנגד פוֹשֵׁן רְשָׁעִים מְלֶךְ אֶרֶם, ותרגום יונתן מרמז שמלחמה זו היתה בחזון נבואי. בפרוש 'דעת מקרא' מובא שבעת כניסת ישראל לארצם שלט העם ה'כש"י" באזור ארם נהריים. ותרגום יונתן מרמז שעתניאל ראה בעיני רוחו כיצד הוא חוזר על המאבק הרוחני של יעקב אבינו שלא להיבלע בתרבות של 'ארם' ולהפוך ל'**אַרְמִי אֲבָד**'. ולפי החזון של עתניאל, 'בני ישראל' כמעט ו'אובדים' והופכים להיות דומים לתרבות ה'כשית' ששלטה אז ב'ארם נהריים'. ועתניאל הציל את 'בני ישראל' ('האמיתיים') = תלמידי הישיבה שלו) מלהשתעבד לתרבות של 'כושן הרשע' ולהפוך ל'**אַרְמִי אֲבָד**'.

והתבאר, שישעיהו (יא, א-ד) מנבא על מלך המשיח שיהיה מצאצאי דוד: "וְיָצָא חֶטֶר מִגֹּזַע יִשְׂרָאֵל... וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית רָשָׁע", ובתרגום יונתן לנביאים כתוב: "וְיִפּוֹק מִלְּפָא מְבֹנְהוּי דְיִשְׂרָאֵל... וּבְמִמְלִיל סְפִוְתִיהּ יְהִי מִמִּית אֶרְמִילוֹס רְשָׁעֵא". בעת שנכתב תרגום יונתן עלתה חשיבותה של מלכות רומי, והיו גם אנשים מעם ישראל שרצו להידמות להם ולהגביר את העוצמה הצבאית של עם ישראל בדומה לעוצמה של רומא. השם 'ארמילוס' משלב בתוכו שני שמות, את השם 'ארמי' שמזכיר את הדמות הסמלית של "אַרְמִי" (שאותו הכניע עתניאל), ואת השם 'רומולוס' שבאותה העת התפרסמה אגדה כאילו הוא מייסד האומה הרומאית, ומשילוב שני השמות נוצר השם 'ארמילוס'. וכך הדמות הרוחנית של 'ארמילוס רשעא' הוא ממשיכת דרכו הרוחנית של 'כושן רשעתיים מלך ארם' (= 'הארמי הרשע').

כאשר כתב תרגום יונתן שהמשיח שיצא מצאצאי ישי ימית ברוח שפתיו את 'אַרְמִילוֹס רְשָׁעֵא', הוא מרמז לנו שכשם שעתניאל ראה בחזונו, שהוא ובית המדרש שלו שעסקו בתורה בלבד המיתו בהבל פיהם את 'כושן רשעתיים מלך ארם', כך באחרית הימים תהיה קבוצה גדולה מישראל שתחשיב את הכוח הצבאי, ותרצה שרבים ככל האפשר יתגייסו לצבא ישראל כדי להיאחז בארץ. אך כנגדם תקום קבוצה גדולה של אנשים שהם ממשיכי דרכו של עתניאל. הם יגדירו את עצמם כתלמידיו של 'משיח בן דוד', והם יעסקו בתורה בלבד, ובהבל פיהם הם ימיתו את השקפת העולם שמייצג 'ארמילוס הרשע' ולפיה גידול העוצמה הצבאית הוא הכרחי.

לאחר שהבאנו את תקציר החלק הקודם, נוכל להתעמק בפשר דברי תרגום יונתן על התורה בענין ארמילוס הרשע. בסוף התורה נאמר שם שד' הראה למשה את ארץ ישראל על המקומות השונים שבה, וכתוב (דברים לד, ג): "...וְאֵת הַכְּפָר בְּקַעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד צֶעַר". וכך כתוב שם בתרגום¹ חוזר לעברית: "...וְאֵת גְּלוֹת תְּלַמִּידֵי אֱלִיהוּ שְׁגָלוּ מִבְּקַעַת יְרֵחוֹ וְאֵת גְּלוֹת תְּלַמִּידֵי אֱלִישֶׁע שְׁגָלוּ מִעֵיר הַתְּמָרִים' עַל יְדֵי אַחִיהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֲתִים אֶלֶף אִישׁ וְאֵת צֶרֶת כָּל דוֹר וְדוֹר וְפּוֹרְעֵנוֹת אֶרְמִלְלוֹס הַרְשָׁע וּמַעֲרָכֵי הַמִּלְחָמָה שֶׁל גּוֹג וּבְזַמָּן הַצֶּעַר הַגָּדוֹל הוּא מִיכָאֵל יָקוּם בְּזֵרוּעַ לְהוֹשִׁיעַ". מתבקש ש'ארמילוס' הוא טעות כתיב והכוונה ל'ארמילוס' הרשע, וכפי שהוא נקרא במקורות נוספים. ובכל אופן דברי התרגום שם צריכים ביאור, שהרי לא ידוע לנו שבית ישראל הגלו את תלמידי אליהו ואלישע ממקומם, ומה פשר הדברים. וענין זה נשתדל לבאר לקמן.

כוונת תרגום יונתן בהזכירו את תלמידי אליהו ותלמידי אלישע

תרגום יונתן על התורה מגלה שהשקפת העולם ('איספקלריא') של יהושע, היא ההשקפה הנכונה בעיני ה', ותרגום יונתן חולק בכמה אופנים על השקפת העולם של 'ישיבת עיר התמרים'. בתרגום יונתן בספר שמות (מ,יא)² הוא כותב שהסנהדרין היו לצדו של יהושע בן נון, והוא מוסיף שהנצחון על גוג ומגוג יהיה באמצעות משיח בן אפרים (=משיח בן יוסף) שיוצא ממנו. כלומר משיח בן יוסף לא ימות בידי 'ארמילוס הרשע', אלא ינצח אותו וגם יוסיף וינצח במלחמת גוג ומגוג.

תרגום יונתן מגלה, שכנגד השקפת העולם של עתניאל שהתייחסה ליהושע כמו ל'מת בחייו', היו נביאים שהתייחסו בכבוד למוסד המלוכה, ואפילו למוסד המלוכה של ממלכת אפרים שהיתה בשכנות לממלכת יהודה. אליהו הנביא ניהל מאבק איתנים כנגד אחאב מלך ישראל, אולם כאשר אחאב קיבץ את נביאי הבעל להר הכרמל ונתן לאליהו את האפשרות להרוג אותם, אליהו נהג כבוד באחאב, ומסופר "וַיֵּד ד' הִיָּתָה אֶל אֱלֹהֵיו וַיִּשְׁנֶס מִתְּנִיו וַיִּרְץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד בְּאֶכָה יִזְרְעֶאלָה" (מלכים א,יח,מו), וכתב רש"י שם: "שלא ילך אחאב יחידי שחלק כבוד למלכות". הריצה של אליהו לפני מרכבתו של אחאב - התנהגות שמתאימה לחייל פשוט - הראתה שבזמן שהמלך אינו נלחם נגד חוקי התורה, אפשר לכבד אותו, וממילא גם להצטרף אליו ואל צבאו, ומשום שיש צורך במלך ובצבא רגילים ואי אפשר לכבוש את ארץ ישראל ולהגן עליה רק באמצעות הבל פה של תורה. ולמרות שאחאב היה מלך על 'ממלכת אפרים' ולא על ממלכת יהודה (שבה היה המקדש), יש מצווה להצטרף גם לצבא ממלכת אפרים למרות שעדין נותרו דברים רבים לתקן באותה ממלכה כדי שתפעל ברוח התורה.

וכן אצל אלישע הנביא מצאנו, שגם כאשר היתה לו ביקורת על 'מלך ישראל' (המלך של 'ממלכת אפרים'), הרי שבעת שצבא ישראל יצא להלחם כנגד מואב, אלישע הצטרף אל החיילים שיצאו אל מעבר לגבול למלחמה, כדי לסייע להם בתפילותיו. וכפי שמסופר: "וַיֵּאמֶר אֱלִישֶׁע אֶל מֹלְךְ יִשְׂרָאֵל מַה לִּי וְלָךְ לָךְ אֶל נְבִיאֵי אַבְיָד וְאֶל נְבִיאֵי אַמְּדָד ... וְעַתָּה קָחוּ לִי מִנְגֹן וְהָיָה כִּנְגֹן הַמִּנְגֵן וְתָהִי עִלְיוֹ יָד ה'": (מלכים ב ג-יג,טו). ולמרות הביקורת שהיתה לאלישע הנביא כלפי מלך ישראל, היו לו קשרים טובים עם מלך ישראל ועם שר הצבא, וכפי שהוא אומר לאשה השונמית: "מָה לְעֵשׂוֹת לָךְ הַיֵּשׁ לְדַבֵּר לָךְ אֶל הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל שַׂר הַצְּבָא". ובכל אופן, ההצטרפות של אלישע אל צבא ישראל שיוצא למלחמותיו הראתה שיש צורך בצבא ובחיילים, ומי שמתגייס לצבאם נוהג כשורה. באותה העת מלכי ממלכת אפרים לא עודדו את תושבי הממלכה שלהם לעלות למקדש שבירושלים שבממלכת יהודה. וברור שאם חייל בצבא אפרים היה מקבל פקודה למנוע מאנשים לעלות לירושלים, והיה שואל את אליהו או את אלישע אם עליו למלא את הפקודה הזו, אליהו ואלישע היו מורים לו 'לסרב פקודה' משום שפקודה שכזו היא נגד התורה. אולם למרות זאת, אליהו ואלישע הורו שיש חשיבות בהתגייסות לצבא אפרים, שהרי החיילים האלו מגינים על בני ישראל מהצר הצורר אותם, ובזכות החיילים האלו בני ישראל יושבים בארצם ואינם תחת שלטון זר של גויים. אולם, היו מי שחלקו על אליהו ועל אלישע, וכפי שיתבאר לקמן.

תרגום יונתן על הגלות מבקעת התמרים

גם בתקופת אליהו ואלישע היו מחכמי ישראל שהמשיכו את השקפת העולם של 'ישיבת בקעת ירחו' עיר התמרים, ולפי דעתם תלמידי אליהו ותלמידי אלישע טועים ואסור להתגייס לצבא ישראל, ואותם תלמידי אליהו ואלישע שהתגייסו לצבא ממלכת אפרים נחשבו בעיניהם כמו 'מתים' (כפי שהתייחס עתניאל בזמנו ליהושע), או לכל הפחות כמי שגלו ממקומם. ודבר זה מרמז תרגום יונתן כשהוא כותב: "...ואת גלות 'תלמידי אליהו' שגלו מ'בקעת ירחו' ואת גלות 'תלמידי אלישע' שגלו מ'עיר התמרים' על ידי 'אחיהם בית ישראל' - 'מאתים אלף איש'".

תרגום יונתן מרמז שזו השקפת עולם שאינה נכונה. ממשיכי הדרך של 'ישיבת בקעת ירחו' עיר התמרים' שהחשיבו את עצמם ל'בית ישראל' (האמתיים), היו צריכים לחוש אחווה כלפי אחיהם שהתגייסו לצבא, ולהבין שיש צורך גם בחיילים בצבא שיגנו על עם ישראל מפני אויבי ה', ושהחיילים נמצאים בתפקיד נצרך. אלא שבמקום לחוש כלפיהם אחווה אמיתית, הם בזו להם והתייחסו אליהם כאל מי שגלו ממקומם. וזו כוונת התרגום בכותבו: "ואת גלות 'תלמידי אליהו' שגלו מ'בקעת ירחו'". כלומר הם נחשבים ל'גולים' על ידי ממשיכי הדרך של 'ישיבת בקעת ירחו', אותם ממשיכי דרך שמחשיבים את עצמם ל'בית ישראל' (האמתיים). המספר 'מאתים אלף' מוזכר שם כ'מספר סמלי' של תלמידי אליהו ושל תלמידי אלישע שהתגייסו לצבא. מספר זה מופיע קודם לכן בתרגום יונתן על התורה (שמות יג,יז) בתור מספר החיילים של 'שבט אפרים' שיצאו קודם הקץ ממצרים. זו היתה גאולה בכוח הזרוע שכשלה משום שבאו לארץ ישראל מסיבות כלכליות כדי לבזז את הצאן של הפלישתים, והפלישתים הרגו אותם. אותם 'מאתיים אלף' הפכו למספר סמלי של חיילים של 'משיח בן אפרים' שלא מתלווה אליו סיוע תורני. אולם כאשר מתלווה אליהם סיוע תורני שמאשר את התגייסותם לצבא, כמו היותם 'תלמידי אליהו' או 'תלמידי אלישע', הרי אלו 'מאתיים אלף' רצויים. וכפי שהיו רצויים החיילים של יהושע בן נון שעסקו בכיבוש הגשמי הראשוני של ארץ ישראל. תרגום יונתן ממשיך שם ואומר שד' הראה למשה "את צרת כל דור ודור". וענין זה יתבאר לקמן.

עקת כל דור וְדור (צרת כל דור ודור)

תרגום יונתן מגלה שהמילה "צער" שבכתוב "וְאֵת הַכֶּפֶר בְּקַעַת יִרְחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד צֶעַר" מרמזת לשורש צע"ר שקשור לעצב ולצרה, ושיש צע"ר בכל דור ודור. בעיני ממשיכי 'ישיבת עיר התמרים' יש צער בכל דור ודור, משום שבכל דור ודור יש עניינים גשמיים שמכונים בדברי חז"ל בשם "עול דרך ארץ ועול מלכות". 'עול דרך ארץ' משמש בדרך כלל ככינוי לעול הפרנסה וריבוי הממון, ואילו 'עול מלכות' משמש בדרך כלל ככינוי לצורך להתגייס לצבא ולהילחם את מלחמות ה'. 'גוג מלך המגוג' שמוזכר בנבואת יחזקאל משמש ככינוי לשר הרוחני הגוי שממונה על ריבוי הממון שקשור ל'עול דרך ארץ', ואילו 'ארמילוס הרשע' משמש ככינוי לשר הרוחני שממונה על גיוס חיילים שקשור ל'עול מלכות'. גם כאשר בני ישראל גלו מארצם ויש בנכר ארצות רבות שבהן לא מוטל על ישראל 'עול מלכות', והם אינם סובלים אז מהעול של 'ארמילוס הרשע' עדין בכל דור ודור מוטל על כל אדם פרטי מישראל הצער הפרטי של 'עול דרך ארץ' (=צרת כל דור ודור). יש בצער הפרטי הזה מימד מהצער של מלחמת גוג ומגוג, וחז"ל רמזו לנו שכאשר אדם מישראל מקיים בשבת שלוש סעודות הוא ניצל מהצער הזה³. אולם התרגום מוסיף שצער זה קטן לעומת הצער הגדול העתידי, וכפי שיתבאר לקמן.

מיכאל יקום בזרוע להושיע

תרגום יונתן ממשיך ואומר שד' הראה למשה גם את "פורענות (ארמילוס) [ארמילוס] הרשע ומערכי המלחמה של גוג ובזמן הצער הגדול ההוא מיכאל יקום בזרוע להושיע". התרגום מרמז שכאשר ישראל ישובו מהגלות לארצם, ויהיה צורך לחזור ולהתגייס לצבא ישראל כדי להגן על בני ישראל ששבו לארצם, יתעורר מחדש אצל ממשיכי דרכם של 'ישיבת בקעת התמרים' ה'צער הגדול' של "עול דרך ארץ ועול מלכות". ואז תחזור ותתעורר מחדש אצלם המלחמה הרוחנית מול גוג ומגוג (=אדוני בזק') שמסמל את 'עול דרך ארץ', והמלחמה שלהם מול 'ארמילוס הרשע' (=כושן רשעתיים) שמסמל את 'עול מלכות'. אולם בעת הצער הגדול ההוא שמרומז בכתוב "עיר התמרים עד צער" - יקום מיכאל להושיע בזרוע.

כוונת התרגום היא למובא בספר דניאל (יב,א): "ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העלמד על בני עמך והיתה עת צרה אָפֶר לא נְהִיָּתָה מְהִיּוֹת גוֹי עַד הָעֵת הַהִיא וּבַעַת הַהִיא יִמְלֹט עִמָּךְ כָּל הַנְּמַצָּא כְּתוּב בְּסֵפֶר". כוונת דניאל באומרו "כָּל הַנְּמַצָּא כְּתוּב בְּסֵפֶר" היא ליספר החיים המכונה גם 'ירושלים של מעלה', וכפי שמרומז בנבואת ישעיה (ד,ג): "וְהָיָה הַנְּשֹׂאֵר בְּצִיּוֹן וְהַנוֹתָר בְּירוּשָׁלַם קְדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ כָּל הַפְּתוּב לַחַיִּים בְּירוּשָׁלַם".

מיכאל הוא המלאך והשר שבשמים שתפקידו ללמד זכות על ישראל, ובספר תולדות יעקב יוסף (דברים פרשת ואתחנן אות ט) הוא מספר על הבעל שם טוב: "כי מורי עשה עליית נשמה וראה איך מיכאל אפטרופוסא רבא דישראל המליץ עבור ישראל שכל חוב שלהם הוא הכל זכות...". תרגום יונתן מרמז את מה שראה הבעש"ט, והוא מגלה שכך יהיה גם בעת הגאולה העתידה. בעת הגאולה העתידה כאשר יחזור הצורך להתגייס לצבא ישראל, תתעורר מחדש המחלקת שבין תלמידי עתניאל לבין תלמידי יהושע בן נון. ואז יתעורר מיכאל ללמד זכות על שני הצדדים החולקים שבעם ישראל, והוא יגלה שהקטרוג שמקטרג כל צד על הצד השני מקורו בטעות, ובעצם מדובר בזכות גדולה.

ממשיכי דרכם של עתניאל ושל 'ישיבת עיר התמרים' יקטרוגו על תלמידי חכמים שמתגייסים לצבא ישראל, ויאמרו עליהם שהם דומים לגויים, ונחשבים למי שגלו ממקומם שהוא 'ירושלים של מעלה', ושהם לא יצליחו להוריש את הגויים מ'ירושלים של מעלה' (וכפי שמרומז בספר שופטים ש'בני בנימין' לא הצליחו להוריש את היבוסים מירושלים).

ומאידך, ממשיכי דרכו של יהושע בן נון שמתגייסים לצבא ישראל יקטרוגו על ממשיכי דרכה של 'ישיבת עיר התמרים' שאינם מתגייסים לצבא. יהושע בן נון מתואר בתורה כמתמיד גדול ("וּמְשַׁרְתּוֹ הָיוּשָׁע בֶן נוֹן נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֵהָל"), אולם יחד עם זאת הוא ידע שצריך להתגייס לצבא רגיל כדי להילחם בגויים, וכפי שצווה אותו משה "בַּחֵר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הַלָּחֵם בְּעַמְלָק". וכאשר יהושע בחר אנשים כדי שיתגייסו לצבא וילחמו בכיבוש הארץ מידי הגויים, הוא בחר לצבא הזה גם מתמידים אמתיים שידעו את חשיבות מצוות כיבוש הארץ, אך יחד עם זאת הוא פתר מהגיוס הזה את עתניאל ותלמידיו שהיו מתמידים אמתיים, והכיר בהם שהם מתאימים לסייע סיוע רוחני לצבא הנלחם. יהושע פתר אותם מהגיוס למרות שהם ביזו אותו והתייחסו אליו בתור 'מת'. אך יהושע הביע את ביקורתו עליהם, ורמז בספרו שהם אינם מתבטלים בפני רצון ה', ולכן גם הם לא יוכלו לגרש את הגויים מ'ירושלים של מעלה'. וגם בגאולה העתידה, ממשיכי דרכו של יהושע בן נון יקטרוגו על 'המתמידים האמתיים' שאינם מתגייסים שהם אינם מתבטלים בפני רצון ה'.

אולם מיכאל השר הגדול שמלמד זכויות על ישראל, ילמד על כולם זכות, והוא יגלה שכל אחד מהם מבטל את רצונו באופן מלא בפני ה', והוא ממלא את תפקידו בנאמנות, הן אותם מתמידים אמתיים שממעטים מתורתם כדי להתגייס לצבא ישראל, והן אותם מתמידים אמתיים שממשיכים להתמיד בלימודם בישיבה. בעת ההיא כשמיכאל ילמד זכות, יתברר לכל אחד מישראל, שגם חברו שאינו דומה לו ממלא את תפקידו בנאמנות, ותבטל המחלקת העתיקה שבין עתניאל לבין יהושע. לפי מה שהתבאר עד עתה ניתן להבין באור חדש את דברי התלמוד בענין משיח בן יוסף, וכדלקמן.

'הריגת' משיח בן יוסף ותחייתו'

וז"ל הסוגיה במסכת סוכה (דף נב,א):

"תנו רבנן: משיח בן דוד שעתיד להגלות במהרה בימינו, אומר לו הקדוש ברוך הוא: שאל ממני דבר ואתן לך, שנאמר 'אֶסְפְּרָה אֵל חָק [ד' אָמַר אֵלֵי בְנֵי אֶתְחָה] אֲנִי הַיּוֹם וְלִדְתִּיךָ. שְׁאֵל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנֶה גוֹיִם נִחְלָתְךָ'. וכיון שראה משיח בן יוסף שנהרג, אומר לפניו: רבונו של עולם, איני מבקש ממך אלא 'חיים'. אומר לו: 'חיים', עד שלא אמרת - כבר התנבא עליך דוד אביך שנאמר 'חיים שְׁאֵל מִמֶּךָ נִתְּתָה לוֹ [אָרְךָ יָמִים עוֹלָם וְעַד]'".

יש שהבינו את דברי הסוגיה כפשוטם, כאילו משיח בן יוסף ח"ו נהרג ממש. אולם לפי מה שהתבאר, הרי שכוונת הסוגיה לרמז שהגאולה העתידה תהיה דומה לגאולה הראשונה, וגם בגאולה העתידה תהיה קבוצה שתמשיך את דרכם של עתניאל ותלמידיו מיישיבת 'עיר התמרים'. קבוצה זו תגדיר עצמה בתור ממשיכה של 'משיח בן דוד', והיא תעסוק בתורה בלבד ולפי השקפתה היא תצליח להמית בהבל פיה את 'ארמילוס הרשע'. ד' מבקש ממנה שתתפלל לקיום הנבואות העתידיות, וכשהיא מתפללת עליהן מתברר לה שהבקשה של 'וְאֶתְּנֶה גוֹיִם נִחְלָתְךָ' כרוכה ביציאה מהישיבה והתגייסות לצבא ישראל – ואז היא נבהלת. מבחינתה, יציאה מהישיבה והתגייסות לצבא נחשבת לירידת מדרגה ששקולה למיתה. ומבחינתה, מי שעוסק במלחמות נקרא 'משיח בן יוסף' ונחשב ל'מת' ולמי ש'נהרג', וכפי שהתייחסו עתניאל ותלמידי 'ישיבת עיר התמרים' אל יהושע ואל צבאו. קבוצה תעדיף להישאר בין כתלי בית המדרש ואפילו שהדבר יהיה כרוך בעזיבת הארץ בידי הגויים, וזו מהות בקשתה – 'איני מבקש ממך אלא חיים'. וד' מבשר לה שהיא תוכל להישאר בהשקפתה ('ב'איספקלריא' שלה) גם בבית המדרש בארץ ישראל, וכפי שהיתה קיימת כבר בעבר 'ישיבת עיר התמרים' בזמן שרוב ישראל התגייסו לצבא יהושע בן נון. ולא יגייסו את המתמידים האמתיים בכפייה לצבא. והיו תלמידי חכמים אחרים שימשיכו את דרכו של יהושע בן נון ותלמידיו, ויתגייסו לצבא ויפעלו לקיום הבקשה של 'וְאֶתְּנֶה גוֹיִם נִחְלָתְךָ'.

ולפי מה שהתבאר מיכאל השר הגדול שמלמד זכויות על ישראל, ילמד על כולם זכות, והוא יגלה שכל אחד מבטל את רצונו באופן מלא בפני ה', והוא ממלא את תפקידו בנאמנות, הן אותם מתמידים שממעטים מלימודם ומתגייסים לצבא ישראל והן אותם שמתמידים באמת בלימודם בישיבה ומעדיפים להישאר בה. בעת ההיא כשמיכאל ילמד זכות, יתברר לכל אחד מישראל, שגם חברו שאינו דומה לו ממלא את תפקידו בנאמנות, ותבטל המחלקת העתיקה שבין עתניאל לבין יהושע.

ולא יהיה כנעני עוד בבית ד' צב-אות ביום ההוא

מילות הסיום של נבואת זכריה הן "ולא יהיה כנעני עוד בבית ד' צב-אות ביום ההוא". כזכור, התבאר לעיל, שכאשר יהושע ועתניאל מספרים בספריהם על כיבוש 'ירושלים' ועל כיבוש 'דביר', הם מרמזים לכיבוש 'בית ד' שבשמים'. וכל אחד מהם מצדיק את דרכו, ומרמז שהצד השני שבעם ישראל לא ממלא את רצון ד' בשלימות, ולכן הצד השני נמצא יחד עם 'היבוסים' בבית של ד' (= 'ירושלים' של מעלה). ולפי מה שהתבאר במאמר, נראה שזכריה מנבא שלעתיד לבוא תבטל המחלקת שבין הצדדים השונים שבישראל, והם יראו שכל אחד מהצדדים ממלא את רצון ד' בשלימות, וממילא שני הצדדים נמצאים יחד לבדם בבית ד' שבשמים, בלא שיהיה שם 'כנעני'. – "לָהֶם לְבָדִם נִתְּנָה הָאָרֶץ וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם".

האגדות על ארמילוס הרשע

בקרוב חכמי ישראל נודע כבר תרגום יונתן לספר ישעיה (יא,א-ד) שכתוב בו שמישיח בן דוד ימית ברוח שפתיו את ארמילוס הרשע, וכן נודעו כבר דברי סוגית התלמוד (סוכה דף נב,א) שמישיח בן יוסף 'נהרג'. והיו מבין חכמי ישראל שהבינו את הדברים כפשוטם, ובעקבות כך התחבר בראשית תקופת הגאונים ספר זרובבל, שהבין את הדברים כפשוטם, כאלו משיח בן יוסף נהרג פשוטו כמשמעו, וכתב דברים דמיוניים רבים בענין ארמילוס הרשע. וכבר כתב אבן עזרא (שמות ב,כב): "וכלל אומר לך, כל ספר שלא

¹⁹ פוסקים דנים בשאלה, כיצד ניתן לעשות קניין בזכויות כגון זכויות שימוש, שכן זכות הינה דבר שאין בו ממש (שו"ע חושן משפט סי' ריב, א). גם בהזמנה באמצעות האינטרנט של חפץ ספציפי (כגון יהלום ממוספר) ודאי שאין קניין בחפץ עצמו, שהרי כוונת הסוחרים באינטרנט היא, שכל עוד החפץ לא הגיע בפועל לידי הצרכן, האחריות היא על הספק - ונמצא שאין כוונתם לקניין גמור. אמנם יש כאן התחייבות הדדית, שהרי חברת האשראי מתחייבת לשלם למוכר בשם הקונה, ובתמורה מתחייב המוכר לספק את החפץ. אם מדובר בחפץ לא-ספציפי, מבואר בשי"ך (שו"ע חושן משפט סי' לט ס"ק מט), כי לדעת הרמב"ן וסיעתו יכולה התחייבות ליצור התחייבות נגדית (אומנם מסקנת השי"ך שם כרשב"א שהתחייבות לא נחשבת כקניין כלל). ואם מדובר בחפץ ספציפי, תלויה שאלת ההתחייבות במחלוקת בין "קצות החושן" (שם, סי' רג ס"ק ב) לבין "תיבות המשפט" (שם ס"ק ו) אם ניתן להתחייב לתת חפץ ספציפי. אך גם אם נאמר שאין כאן "חלות" קניין ממש - או שאפילו יש כאן קניין, אלא שלא הקונה נחשב לקונה כי אסר חברת האשראי שקונה עבורו, והוא קונה רק מדין "עבד כנעני" (עיין קידושין ז), בכל זאת נאמר שיש כאן עבירה של איסור מקח וממכר בשבת, ע"פ דברי ה"חלקת יעקב" (אורח חיים סי' סח) שפשוט לו, שהסכמה של שני צדדים בשבת לקנות ולמכור כלולה באיסור משא-ומתן בשבת, גם אם הקניין כולו יתבצע רק במוצאי-שבת. וכן ניתן להוכיח מרמב"ם (פי"ג מהלכות שבת) שכותב, שמקח וממכר בשבת אסור "אחד בפה ואחד במסירה".... והרי בפה אין קניין חל, ובכל זאת אסור. מכאן מוכח שעצם ההסכמה לקנות ולמכור אסורה אף על פי שלא נעשה קניין בשבת.

²⁰ שהרי התחייבות כספית לצורך חולין אסורה, עיין ב"משנה ברורה" (סי' שו ס"ק לג) המתיר להתחייב בשבת ליתן לחתן דמים, הוא רק משום שיכול לחזור בו, ומשמע קצת שם, שלולי יכול היה לחזור בו, היה בכך גם איסור מקח וממכר, אף-על-פי שזו התחייבות חד-צדדית.

²¹ בשו"ת רעק"א (סי' קנח) אסר לעשות מעשה קניין בחול כשמתנה, שה"חלות" תחול רק בשבת, וכך פסקו עוד אחרונים. ומשמע שלדעתם אסור ליצור מצב שבו תחול "חלות" קניינית בשבת, גם אם בשבת לא ייעשה כל מעשה. ברם, (א) בשו"ת מהר"ם שיי"ק (או"ח סי' קלא) חולק על רעק"א הנ"ל, וכן דעת עוד הרבה אחרונים, עיין סיכום השיטות בספר "שערים המצויינים בהלכה"; (ב) רעק"א מדבר על מקרה שבו אדם עושה מעשה בחול שבוודאי יגרם ל"חלות" קניינית בשבת, מה שאינו כן בהשארת אתר מסחרי פתוח שאין בה מצד הבעלים שום מעשה שגורם בהכרח ל"חלות" קניינית בשבת, ויש לדמות נדון דידן למה שכתב מרן בשו"ע "אורח חיים" (סי' שז, ד) ש"מותר לתת לאינו יהודי מעות מערב שבת לקנות לו, ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת", וברמ"א שם הוסיף "וכן מותר ליתן לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו למכרן בשבת". מפורש אפוא שאין חובה למנוע אפשרות של "חלות" קניין בשבת, אם היא איננה תוצאה הכרחית או בשליחות מפורשת. וכעין זה כתב בשו"ת "חלקת יעקב" (או"ח סי' סז) להתיר מטעם זה השארת מכשיר אוטומט למכירת אוכל פתוח בשבת;

(ג) כאמור לעיל, בהזמנה באינטרנט לא מתבצע קניין ממש בחפץ, אלא רק התחייבות לספק את החפץ, ובפשטות נראה שרעק"א אסר רק לגרום ל"חלות" קניין ממש בשבת, ולא התחייבויות וכדו', וכעין זה גם מובא בשו"ת "באר משה" (קונטרס אלקטריק ח"ו סי' ט); (ד) יש לבדוק, אם על פי החוק האזרחי ניתן לתובע את הספק אי-חזור בו ולא יספק את החפץ (ולא יגבה את התשלום). אם לאו, יש לומר שאין איסור להתחייב בשבת בדבר שיכול לחזור בו - דעת "מחצית השקל" על ה"מגן אברהם" (שו"ע או"ח סי' שו ס"ק טו); (ה) ניתן לצרף שיטת ה"מקנה" (אבן העזר סי' מה) שאיסור מקח וממכר בשבת הוא על הקונה בלבד.

²² על מנת למנוע לזות שפתיים.

²³ תוספתא שבת (פי"ח הל' טו), בבא מציעא (נח ע"א).

²⁴ רא"ש (פי"ק דע"ז סי' כה), טור (או"ח סי' רמג).

²⁵ שו"ע אורח חיים (רמו סעיף א).

²⁶ שם (סי' שו, ד, וסי' רמו, א). במקרים רבים ישנה הבלעה גם כשהתשלום הוא חד-פעמי, שכן המזמין משלם גם על משלוח החפץ הנקנה ועל אחזקת האתר ועוד.

²⁷ ודאי שאין שום בעיה אם החפץ מסופק ביום חול, ואפילו אם היה מסופק בשבת, נראה דשרי, כי ה"נודע ביהודה" (אורח חיים סו"ס כו) כתב שוודאי מי שלוקח בשבת חפץ מחברו (באופן המותר, דהיינו שאין מדברים בשבת על המחיר), חייב לפרוע לו בחול, ואין בכך משום שכר שבת. ובדבריו השתמש ה"מנחת יצחק" להתיר את התשלום המתקבל בשבת במכונה אוטומטית למכירת אוכל.

²⁸ בכל הדוגמאות הנ"ל לא מדובר בקניית חפץ, שבה התשלום הוא עבור החפץ הנקנה, ואין בה משום שכר שבת (כמבואר לעיל ב"נודע ביהודה" וב"מנחת יצחק" הנ"ל), אלא בתשלום בעבור שירות (עבודה) שנותן האתר, וזה דומה ממש לשכירת כלים.

²⁹ עיין לקמן.

³⁰ בשו"ת מהרש"ג (חלק א אורח חיים סי' סה) התיר ליטול "שכר שבת" באחוזים ממכונת דישה המושכרת לגויים בשבתות, על סמך שני נימוקים השייכים גם בנדון דידן [ונימוק נוסף שלא שייך]. (א) הוא מוכיח שלשיטת רמב"ם אין כלל של שכר שבת בהשכרת כלים, אלא רק בעבודה של אדם; (ב) הוא מחדש שאיסור שכר שבת הוא רק במי שנטול שכר לפי זמן, והוא נוטל גם על יום השבת או חלק ממנה ולא בתשלום בקבלנות. ובי"צץ אליעזר" (ח"ז סי' פח) הביא סברה זו וצירף גם אותה להיתר. אמנם עיין ב"שמירת שבת כהלכתה" (פי' כח סעי' סה) בשם הגרש"ז אויערבך לגבי תשלום דמי-כניסה בערב שבת לגן חיות, שמשמע שם בפשטות שלא סברה זו. מכיון ששם צרף המהרש"ג עוד נימוק שלא שייך לענינו, וכן נראה מסוף דבריו שכתב כן רק ללמד זכות על "פרנסת אחינו בני ישראל בגלות המר הזה", נראה שלכתחילה ראוי שלא ליטול שכר זה. במקום הפסד גדול יש לצרף דברי ה"ביאור הלכה" (סי' רמד סעיף ו בשם התוס') שהתיר ליהנות משכר שבת במקום הפסד גדול. בשו"ת "משנה הלכות" (ח"ד סי' לב-לג) כתב להתיר נטילת תשלום שכר שבת לבעלי מכונת-כביסה אוטומטית המוצבת ברשות גויים, ונימוקו - שבמקום שהבעלים אינם מעוניינים, שישתמשו בכליו דוקא בשבת, אלא שהגוי נוהג כך מדעתו, אין שייך שכר שבת, "דאדעתא דנפשיה קא עביד", ויש לדחות דבריו מסברא ומה גם שדבריו נסתרים ממה שכתב מרן המחבר (שו"ע "אורח חיים" סי' רמה סעיף ו), "אם אפו אינם יהודים בתנורו של ישראל בשבת על כרחו, ונתנו לו פת בשכר התנור, אסור ליהנות ממנו".

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרײך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

<p>לעיין שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לעיין רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לעיין גב' לורײן הופמן ז"ל</p>	<p>לעיין חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לעיין סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
--	--	--	--	--

לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת היידי